

SAMENVATTING

De Chinese keuken is in de loop der jaren een begrip geworden in de Nederlandse samenleving. Vlak na de Tweede Wereldoorlog bestonden er in Nederland reeds enkele Chinese restaurants, maar vooral sinds de jaren zeventig is er sprake geweest van een sterke groei van de Chinese horecasector.

In 1960 waren er 225 Chinese restaurants in Nederland. In 1995 telde Nederland bijna 2.000 Chinese restaurants. In een tijdsbestek van 35 jaar is het aantal restaurants in deze sector dus meer dan verachtvoudigd. In de horecasector is er tot dusverre geen ontwikkeling te zien geweest, die qua snelheid en omvang hiermee vergelijkbaar is. Het Chinese restaurant heeft in de jaren vijftig en zestig duidelijke impulsen gegeven aan het 'uit eten gaan' in de Nederlandse samenleving.

Anno 1995 telde Nederland ongeveer 10.000 eetgelegenheden. Bijna een kwart van deze restaurants heeft een Aziatische keuken. Het merendeel daarvan is Chinees. Het is duidelijk dat het Chinese restaurant zich inmiddels een belangrijke positie heeft verworven in de Nederlandse horecasector. Hoe heeft deze ontwikkeling binnen de Chinese horecasector zich in de afgelopen decennia kunnen voltrekken?

In deze studie wordt beoogd daarop een antwoord te geven. Het ondernemerschap van de Chinese restaurateurs wordt daarbij bezien in het licht van het bredere migratie- en aanpassingsproces van de Chinese populatie binnen de Nederlandse samenleving. Het daartoe gehanteerde conceptuele kader gaat ervan uit dat niet alleen een aantal maatschappelijke processen van invloed is geweest op de ontwikkeling van de Chinese horecasector, maar dat ook een aantal sociaal-culturele kenmerken van de groep daarbij een belangrijke rol heeft gespeeld. Op zijn beurt beïnvloedt het ondernemerschap van deze restaurateurs ook de positie van de Chinese migrantengroep als geheel en brengt het bepaalde veranderingen teweeg in de omgeving. Vervolgens wordt ingegaan op de vraag of de onderscheiden sociaal-culturele kenmerken van de Chinese populatie in Nederland ook waarneembaar zijn in een andere maatschappelijke context. Ten einde daarop een antwoord te kunnen geven, is het van belang de ontwikkeling van de Chinese horecasector in Nederland ook te vergelijken met die in een andere samenleving, i.c. de Verenigde Staten van Amerika.

De probleemstelling wordt in hoofdstuk 1 als volgt geformuleerd:

1. Welke maatschappelijke processen zijn van invloed geweest op de ontwikkeling van de Chinese horecasector in Nederland?
2. In hoeverre kan er gesproken worden van de eigenschappen 'gerichtheid op het thuisland', 'prestatiedrang' en 'solidariteit' binnen de Chinese migrantengroepering in Nederland en welke rol spelen deze eigenschappen bij het ontstaan en de verdere ontwikkeling van het Chinees ondernemerschap in de horeca?
3. In hoeverre beïnvloedt het ondernemerschap de positie van de Chinese migranten als groep en onder welke omstandigheden leidt dat tot separatie, dan wel integratie?
4. Welke overeenkomsten en/of verschillen zijn er waar te nemen met betrekking tot de geschiedenis van de Chinese migranten en de ontwikkeling van de Chinese horecasector in Nederland en in de Verenigde Staten van Amerika?

Hoofdstuk 2 is gewijd aan de achtergronden en de komst van de eerste Chinese migranten in Nederland. De meeste vooroorlogse migranten monsterden in Nederland aan als zeelieden. Hun geschiedenis kan in zekere zin worden beschouwd als een op zichzelf staande episode. Tegelijkertijd kan worden vastgesteld, dat met het verblijf van deze eerste Chinezen in Nederland de basis is gelegd voor de latere expansie van de Chinese horecasector.

In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op enkele maatschappelijke processen die van invloed zijn geweest op de ontwikkeling van de Chinese horecasector in Nederland. Er wordt aandacht besteed aan het ontstaan en de verdere ontwikkeling van deze sector tot medio de jaren negentig. Geprobeerd wordt een beeld te schetsen van de ervaringen van de Chinese restaurateurs en werknemers in de horecasector en de wijze waarop zij wisten in te spelen op een aantal maatschappelijke ontwikkelingen. In dit hoofdstuk wordt beoogd een antwoord te geven op de eerste deelvraag van de probleemstelling. Vastgesteld kan worden dat met name drie ontwikkelingen, namelijk de komst van enkele honderdduizenden Indische Nederlanders, gerepatrieerden en ex-militairen uit het voormalig Nederlands Indië, de toenemende welvaart en het ontbreken van een restauranttraditie, de Chinese restaurateurs mogelijkheden hebben geboden, waarvan zij met succes gebruik hebben gemaakt.

In hoofdstuk 4 wordt aandacht besteed aan een aantal institutionele sferen, waarbinnen het aanpassingsproces van de Chinese migranten in Nederland zich manifesteert. Onder meer wordt daarbij aandacht besteed aan de juridische status en het opleidingsniveau van de Chinese migranten. Daarnaast wordt aan de hand van een bespreking van enkele voorbeelden ingegaan op een aantal waarden en normen die een belangrijke plaats innemen binnen de Chinese gemeenschap.

In hoofdstuk 5 staan de drie eerder genoemde sociaal-culturele kenmerken van de Chinese migrantenpopulatie, te weten 'gerichtheid op het thuisland', 'prestatie-

drang' en 'solidariteit' centraal. Beoogd wordt in dit hoofdstuk een antwoord te geven op de tweede deelvraag van de probleemstelling. Aan de hand van een aantal deelanlyses wordt weergegeven hoe de onderscheiden kenmerken verankerd zijn in het normen- en waardenpatroon van de Chinese migranten en hoe deze richting geven aan het handelen van de betrokkenen, zowel in algemene zin als in relatie tot het etnisch ondernemerschap. Het blijkt dat bijvoorbeeld de aanwezigheid van een aantal etnische hulpbronnen en de toepassing van verscheidene specifieke strategieën mede de basis hebben gevormd voor de krachtige groei van de Chinese horecasector in de jaren zestig en zeventig.

In hoofdstuk 6 wordt aandacht besteed aan de derde deelvraag van de probleemstelling. In dat verband wordt ingegaan op de vraag hoe het etnisch ondernemerschap de positie van de Chinese migrantengroepering beïnvloed heeft. Het blijkt dat de Chinese horecasector in de afgelopen jaren, als gevolg van een aantal ontwikkelingen, is veranderd. Deze processen hebben ook gevolgen voor de Chinese migrantengroepering als geheel en voor de omgeving. Enerzijds gaat het daarbij om een aantal conflicterende processen, zoals de toegenomen criminaliteit in de horeca en de concurrentie van andere uitheemse eetgelegenheden. Anderzijds is er sprake van een aantal stimulerende processen, waarbij kan worden gedacht aan het ontdekken van nieuwe niches en productinnovatie.

Hoofdstuk 7 is gewijd aan de achtergronden van de Chinese populatie in de Verenigde Staten van Amerika en aan een aantal kenmerken van de huidige Chinese populatie aldaar. In dit hoofdstuk wordt als het ware de context aangegeven, waarbinnen de ontwikkeling van de Chinese horecasector in de Verenigde Staten van Amerika gezien moet worden.

In hoofdstuk 8 wordt ingegaan op het begin en de verdere expansie van de Chinese horecasector in de Verenigde Staten van Amerika. Tenslotte worden de voornaamste overeenkomsten en verschillen met betrekking tot de geschiedenis van de Chinese migranten en de ontwikkeling van de Chinese horecasector in Nederland en in de Verenigde Staten van Amerika onder de loep genomen. Daarmee wordt een antwoord gegeven op de vierde deelvraag van de probleemstelling. Het blijkt dat de ontwikkelingstrajecten van de Chinese horecasector in Nederland en in de Verenigde Staten van Amerika in verschillende opzichten opvallende gelijkenissen vertonen, maar daarnaast ook verschillen te zien geven. Zo zijn er verschillen te constateren met betrekking tot de maatschappelijke processen die van invloed zijn geweest op het ontstaan en de verdere ontwikkeling van de Chinese horecasector in beide samenlevingen, maar valt tegelijkertijd op dat de groei van de Chinese horecasector in de Verenigde Staten, net zoals in Nederland het geval is geweest, mede is terug te

voeren op een aantal groepskenmerken, zoals onderlinge solidariteit en de aanwezigheid van etnische hulpbronnen.

Op grond van de bevindingen in deze studie kan worden geconcludeerd, dat de thans gangbare verklaringsmodellen met betrekking tot het begrip etnisch ondernemerschap op zich onvoldoende houvast bieden om het ondernemerschap van de Chinese restaurateurs te kunnen verklaren. Geplaatst binnen het bredere conceptuele kader van migratie- en aanpassingsprocessen, zoals in deze studie is gebeurd, maken zij echter wel inzichtelijk op welke wijze ontwikkelingen op diverse niveaus en veranderingsprocessen binnen verschillende sferen met elkaar samenhangen en hoe het etnisch ondernemerschap zich tegen die achtergrond in de loop der jaren kan ontwikkelen. Daarmee wordt ook duidelijk dat het ondernemerschap van de Chinese restauranthouders als een eerste stap kan worden beschouwd in het aanpassingsproces van de Chinese migranten aan de Nederlandse samenleving.